

УДК 343.98

Тертишник Володимир Митрофанович
доктор юридичних наук, професор,
академік Академії політико-правових наук України,
професор Університету митної справи та фінансів.
вулиця Володимира Вернадського, 2/4, м. Дніпро, Україна, 49000.
тел. +380982640010, e-mail: kreativlad@i.ua,
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-2993-0450>

ПРЕЗУМПЦІЯ ДОБРОПОРЯДНОСТІ ТА ПРАВОМІРНОСТІ ДІЙ ЛЮДИНИ В СИСТЕМІ ЗАСАД ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Тертишник В.М Презумпція добропорядності та правомірності дій людини в системі засад правової держави. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету імені Короля Данила Галицького*. Вип.15 (27). Том1. URL: <https://visnyk.iful.edu.ua/viunusk-15-27-том-1/тертишник-в-м-презумпція-добропорядн>

Мета. Метою роботи є визначення шляхів гармонізації доктринальних трансформацій засад правової держави, формування концептуальної моделі принципу презумпції добропорядності людини. **Методика.** Методика включає інтегративний аналіз та узагальнення наявного науково-теоретичного матеріалу та формулювання відповідних висновків та рекомендацій. Під час дослідження використовувались наступні методи наукового пізнання: системно-структурний, логіко-нормативний, функціональний аналіз. **Результати.** В процесі дослідження визнано за необхідність закріплення на рівні конституційних норм принципу презумпції добропорядності та правомірності дій кожної людини. З огляду на закріплення такого принципу мають бути скореговані стандарти доведеності при розгляді судових спорів. З урахуванням запровадження даної доктринальної засади показані шляхи реалізації дискреційні повноважень суду та інших правничих інституцій при тлумаченні права та здійсненні правозастосування. **Наукова новизна.** В процесі дослідження сформована доктринальна та концептуальна модель конституційного принципу презумпції добропорядності людини. Показано співвідношення даного принципу з іншими засадами правової держави. Розкрито місце презумпції добропорядності людини в інтегративній засаді верховенства

права та її роль в зміцненні гарантій захисту прав і свобод людини. **Практична значимість.** Результати дослідження можуть бути використано у правотворчій діяльності для подальшого удосконалення законодавства, а також у правозастосовній діяльності для удосконалення протидії дифамації.

Ключові слова: правова держава, гідність людини, верховенство права, принципи права, презумпція добронормативності, гарантії прав людини.

Tertyshnyk V. M.

Doctor of Law, Professor, Academician of the Academy of Political and Legal Sciences of Ukraine, Professor of the University of Customs and Finance.

Vernadskogo street, 3, Dnipro, Ukraine, tel. +380982640010, e-mail: kreativlad@i.ua

Presumption of integrity and legitimacy of human actions in the system of principles of the rule of law

Purpose. *The aim of the work is to determine the ways of harmonization of doctrinal transformations of the foundations of the rule of law, the formation of a conceptual model of the principle of the presumption of human integrity.* **Methodology.** *The methodology includes integrative analysis and generalization of the available scientific and theoretical material and the formulation of relevant conclusions and recommendations. During the study, the following methods of scientific knowledge were used: system-structural, logical-normative, functional analysis.* **Results.** *In the process of research, it was recognized as the need to consolidate at the level of constitutional norms the principle of the presumption of integrity and legitimacy of the actions of each person. In view of the consolidation of this principle, the standards of proof in the consideration of litigation should be adjusted. Taking into account the introduction of this doctrinal basis, the ways of exercising the discretionary powers of the court and other legal institutions in the interpretation of law and the implementation of law enforcement are shown.*

Originality. *In the process of research, a doctrinal and conceptual model of the constitutional principle of the presumption of human integrity has been formed. The correlation of this principle with other principles of the rule of law is shown. The place of the presumption of human integrity in the integrative basis of the rule of law and its role in strengthening the guarantees of protection of human rights and freedoms are revealed. Practical significance.* The results of the study can be used in law-making activities for further improvement of legislation, as well as in law enforcement activities to improve counteraction to defamation.

Keywords: *rule of law, human dignity, principles of the rule of law, presumption of integrity, guarantees of human rights.*

Постановка проблеми. Справжня велич держави полягає в свободі, добробуті й безпеці її громадян, належному захисті їх честі, гідності та ділової репутації. Проголошення природних прав і свобод людини найвищою цінністю, будучи без сумніву важливою віхою державотворення, але без системного дотримання принципів правової держави, які унеможливають потурання самих прав і свобод, – це глухий кут демократії, вихід з якого потребує необхідності розвитку юридичних гарантій забезпечення прав і свобод людини в суспільних відносинах.

Актуальність досліджуваної проблеми обумовлюється новими обертами законодавчих реформ, викликами порушень міжнародного гуманітарного права, недосконалістю механізмів протидії дифамації та порушенням інших прав і свобод людини.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми показує, що проблема узгодження конституційного процесу з цивілізаційним вибором суспільства приділяється увага та юристів. Різним аспектам проблем правової держави, верховенства права, справедливості, захисту прав і свобод людини та принципам права приділялась увага в працях вчених-юристів, зокрема в трудах І. М. Луцького [1], О. В. Петришина [2], М. В. Савчина, О. М. Вашук [3], І. Д. Шутак [4] Д.

Ю. В. Ломжець [5], Д. Луспеник [6], В. Л. Федоренко [7] та інших дослідників [8, 9]. Але існуючі публікації не вичерпують всю складну проблему, а швидше утворюють фундаментальну базу для подальшого її дослідження.

Викладення основного матеріалу дослідження.

Правова держава – держава, де діють та домінують справедливі закони, усі люди рівні перед законом і судом, втілюється верховенство права, забезпечуються права і свободи людини, гарантується принцип недопустимості звуження існуючих прав і свобод людини та відповідальності влади перед людиною, а реалізація принципу розподілу влади забезпечує гармонізацію державного управління, злагоду в суспільстві та створює таку систему правовідносин, за якої максимально усуваються можливості свавілля чиновників та повернення до тоталітаризму.

В сучасних реаліях трансформаціях суспільства однією з складних проблем правничої науки і практики є забезпечення захисту честі та гідності людини.

Згідно з ст. 28 Конституції України кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим досліддам.

Право – алгебра реалізації прав і свобод вільної людини. В умовах правового буття сьогодення на законодавчому і практичному рівні мають бути посилені як гарантії свободи слова, так і засоби протидії дифамації.

В цьому аспекті важливо забезпечити втілення у взаєминах між державою і людиною презумпції добропорядності людини.

Чинний ЦК України відносить право на повагу до гідності та честі до немайнових прав, які належать кожній фізичній особі від народження і якими

особа володіє довічно (ст. 269, 270), відтак встановлюючи презумпцію гідності людини, притаманній їй за природним правом від народження.

Людська гідність – це сукупність інтелектуальних, духовних, морально-етичних, гуманістичних та світоглядних якостей людини, її творчих талантів, професійних і фізичних здібностей, які є основою усвідомлення нею своєї неповторності як людського феномену та суспільної цінності, підставою для самоповаги.

Людина володіє гідністю з моменту народження та за природним правом від народження наділяється правом на поводження з нею як Людиною. Не може бути нічого на Землі понад Людину, її свободу та права, дотримання ідеалів людяності. Держава, суспільство, політика, ідеологія, освіта, культура мають підтримувати та розвивати кращі людські якості та припиняти все, що сприяє деградації людини та принижує її гідність.

Презумпція гідності – цивілізаційний стандарт суспільної моралі (кредит, наданий людині для її самореалізації), в силу якого загально визнаним є твердження, що людина наділена від природи духовним даром людської істоти прагненням до істини, добра, краси та справедливості.

Право на визнання гідності є непорушним природним правом кожної людини незалежно від будь-яких обставин.

Право на гідність – право на презумпцію абсолютної цінності людини як біологічного, інтелектуального та соціального феномену, невід'ємної поваги до внутрішньої самооцінки людини як особистості, до усвідомлення людиною своєї громадської ваги, рис, що характеризують позитивні моральні її якості, концепту її права на ексклюзивність світогляду, характеру, талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, знань, умінь, компетентностей, морально-етичних цінностей і інших особистісних якостей.

Честь – об'єктивно існуючі в суспільстві уявлення про властивість моральних, духовних та інших якостей особистості, які визначають ставлення до людини з боку спільноти. Честь набувається людиною в процесі її діяльності та взаємовідносин з членами суспільства.

Репутація – існуючі в суспільстві уявлення про знання, вміння, здібності, компетентність, професіоналізм, ділові та інші якості людини чи юридичної особи.

Честь в синергетичному поєднанні з совістю та з гідністю людини є потужним фактором, який продукує шляхетність, порядність, формує духовний корсет людяності та мужності, який утримує людину від підлості, брехні, сутяжництва, боягузтва та інших негативів. У народі кажуть : «Добро стратити – наживеш, честь втратити – пропадеш».

Повага та захист честі й гідності людини означає, по-перше, недопустимість дій, що принижують честь і гідність людини (образ, погроз, насильства тощо); по-друге, недопустимість збирання, використання, зберігання та розголошення хибної, ганебної, принизливої для честі, гідності чи ділової репутації людини недостовірної інформації; по-третє, з повагою ставитись як до самої людини, так і до її індивідуального образу, поглядів, переконань, духовного життя, віри, мрій; по-четверте, заборона та несприйняття суспільством та державою будь-яких проявів катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження, погроз застосування такого поводження, утримування особи у принизливих умовах, примушування до дій, що принижують гідність; нарешті – гарантованість відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої приниженням честі й гідності людини, гарантованість судового захисту честі, гідності і ділової репутації людини.

Для зміцнення гарантій захисту честі людини на законодавчому рівні важливо забезпечити юридичну визначеність та процедурні механізми реалізації принципу презумпції добропорядності людини.

Норми про право на честь, гідність, ділову репутацію надавали б людині більші можливості користуватися даними привілеями, якщо б вони спирались на законодавчо закріплену презумпцію добропорядності людини. Встановлення такої презумпції добропорядності людини надає суб'єктам права впевненості в тому, що вони не будуть обмежені розповсюдженням

стосовно них неправдивих відомостей чи прийняттям дискредитуючих її рішень.

Деякі окремі постулати такого принципу існували в ч. 3 ст. 277 ЦК до 2014, відповідно до якої негативна інформація, поширена про особу, вважалась недостовірною, якщо особа, яка її поширила, не могла довести протилежного. Тобто цією нормою встановлюється презумпція недостовірності поширюваної негативної інформації про особу.

В кримінальному процесі діє принцип презумпції невинуватості обвинувачуваного. Стаття 11 Загальної декларації прав і свобод людини формулює таке правило: «Кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинуватою доти, поки її вина не буде встановлена в законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечують усі можливості для захисту». Із прийняттям нової Конституції України 28 червня 1996 р. здійснено юридичне оформлення принципу презумпції невинуватості обвинуваченого в кримінально-процесуальному законодавстві України. Зважаючи на те, що в правовій державі реалізується принцип рівності людей перед законом і судом варто звернути увагу і на проблеми зміцнення захисту честі і гідності інших учасників процесу. Логічно, виходячи з принципу рівності сторін, відносно будь-яких людей в цілому, варто запровадити принцип презумпції добропорядності кожної людини в будь-яких правовідносинах. Даний принцип має стати важливим механізмом стримувань проти реанімації командно-адміністративної системи та спроб запровадити принцип правоти того, у кого більше прав.

Складовою доктрини презумпції добропорядності людини є підтриманий в новітніх адміністративних законодавчих актах принцип презумпції правомірності дій та вимог особи в юридичному процесі.

Так, ст. 15 новітнього Закону України від 17 лютого 2022 року № 2073-ІХ «Про адміністративну процедуру», здійснюючи важливий крок на зміцнення гарантій захисту прав і свобод людини, закріплює презумпцію правомірності дій та вимог особи в якості принципу адміністративної

процедури, визначаючи наступне: «Дії та вимоги особи є правомірними, доки інше не буде доведено під час розгляду та/або вирішення справи. Сумніви щодо правомірності дій та вимог особи, що виникають внаслідок неоднозначного (множинного) трактування норми права, повинні тлумачитися адміністративним органом на користь їх правомірності». Разом з тим, принцип презумпції правомірності дій учасника процесу, в контексті гарантій захисту честі людини є лише частиною більш широкої доктринальної ідеї правової держави – принципу добропорядності людини.

Такі підходи мають знайти інтегративний розвиток та закріплення в усіх галузях права, на доктринальному рівні мають бути викладені в нормах Конституції України.

Презумпція добропорядності – доктринальний принцип взаємовідносин людини і держави та суспільства в правовій державі, який в узагальненому вигляді полягає в тому, що кожна людина має честь і гідність, вважається добропорядною, кожен учасник будь-яких правовідносин вважається діючим чесно, порядно та у відповідності до закону, якщо інше не доведено й не визначено в законній силі судовому рішенні. Обов'язок доведення покладається на того, хто стверджує. Розповсюджувана про людину інформація, яка її порочить, вважається недостовірною, доказування достовірності розповсюджуваної інформації покладається на того, хто її розповсюдив. Розповсюджувач інформації відшкодовує матеріальну та моральну шкоду, завдану людині, якщо не доведе достовірність розповсюджуваної інформації. Шкода, заподіяна людині безпідставним звинуваченням у вчиненні злочину й незаконним притягненням її до кримінальної відповідальності, відшкодовується державою відповідно до Закону України “Про відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду”. Усі сумніви щодо чесності та правомірності дій будь-якої людини, а також щодо її вини у скоєнні будь-якого злочину або іншого правопорушення, якщо такі не усунуті в юридичному процесі, повинні

тлумачитися та розв'язуватися на користь такої людини. Недоведена недобропорядність дорівнюється доведеній добропорядності. Зважаючи на те, що цей принцип має загально правовий характер, пропонуємо включити у відповідній редакції окрему статтю до Конституції України.

Пропонуємо ст. 28 Конституції України доповнити частиною третьою такого змісту: «В Україні діє принцип презумпції добропорядності та правомірності дій кожної людини. Кожна людина вважається добропорядною, а кожен учасник будь-яких правовідносин вважається діючим чесно і правомірно, доки інше не доведено в передбаченому законом порядку та не визначено в законної сили судовому рішенні. Поширювана про людину інформація, що її порочить, вважається недостовірною, якщо інше не встановлено в передбаченому законом порядку. Доказування достовірності такої інформації покладається на того, хто її поширив. Усі сумніви щодо добропорядності людини чи правомірності її дій мають тлумачитись і вирішуватись на користь людини. Недоведена недобропорядність дорівнюється доведеній добропорядності. Поширювач інформації відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану людині, якщо не доведе достовірність поширюваної інформації. Сумніви щодо правомірності дій та вимог особи, що виникають з наявних доказів чи внаслідок конкуренції правових норм, недосконалостей права та судової практики, мають тлумачитися та вирішуватися на користь їх правомірності».

На основі такого доктринального змісту та юридичної визначеності презумпція добропорядності потребує закріплення та розвитку в галузевому законодавстві.

Водночас, в ст. 3 Конституції України варто закріпити квінтесенцію даної ідеї. З урахуванням засадничого характеру даної норми та її інтегративного характеру, пропонуємо викласти її таким чином:

«Людина, її життя і здоров'я, воля, честь, гідність і репутація, природні права і свободи, недоторканність і безпека визнаються найвищою

соціальною і правничою цінністю, а їх захист і забезпечення є пріоритетом держави, інститутів влади і суспільства.

Кожна людина є вільною і користується правом не бути поневоленою, має право на особисту свободу та гідне життя, право на вільне спілкування, свободу поглядів та свободу слова, на вільну творчу діяльність.

Кожній людині гарантується її свобода робити все, що не заборонено законом і не спричиняє не виправданої шкоди правам і свободі інших людей, не заподіює шкоди суспільству і державі, ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством.

Кожна людина вважається добропорядною та діючою правомірно, доки інше не доведено в передбаченому законом порядку та не постановлено в законній силі судовому рішенні.

Посадові особи органів державної влади та правоохоронних органів можуть діяти лише на підставі, в межах повноважень, у спосіб та в порядку процедури, передбачених Конституцією та законами України.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість функціонування та діяльності держави. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави та її посадових осіб. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність, зобов'язана відшкодувати шкоду, завдану незаконними діями чи бездіяльністю органів влади та їх посадових і службових осіб, співробітниками правоохоронних та правозастосовних органів».

Висновок. Для зміцнення гарантій прав і свобод людини в правовій системі України необхідно: а) на конституційному рівні закріпити принцип презумпції добропорядності та правомірності дій людини; б) в правозастосовній практиці виходити з того, що кожна людина має вважатись добропорядною і діючою правомірно, доки інше не доведено в передбаченому законом порядку та не визначено в законній силі юридичному рішенні, а сумніви щодо добропорядності людини та правомірності її дій і вимог, що виникають з доказової бази в юридичних

процесах чи внаслідок конкуренції правових норм, недосконалостей права та судової практики, мають тлумачитися та вирішуватися на користь людини.

Список використаних джерел:

1. Луцький І. М. Справедливість як філософсько правова засада українського державотворення: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.12 / Національна академія внутрішніх справ України. К., 2005. 192 с.
2. Петришин О. Верховенство права в системі правового регулювання суспільних відносин. *Право України*. 2010. № 3. С. 27-29.
3. Конституційна держава та права людини й основоположні свободи: Україна та європейський досвід: Монографія /О. М. Ващук, І. О. Мазурок, В. В. Навроцький, М. В. Савчин, П. А. Трачук. Ужгород: Мистецька лінія, 2008. 347 с.
4. Шутак І. Д. Юридична техніка в парадигмі верховенства права. *Проблеми нормотворення, реалізації та тлумачення норм права у світлі загальновизнаного принципу верховенства права: тези доп. та повідомл. учасн. IV Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Івано-Франківськ, 3–4 жовт. 2019 р.) / за заг. ред. І. Д. Шутака. Харків : Право, 2019. С. 7-9.
5. Ломжець Ю.В. Права людини та їх захист у сучасних реаліях. Навчальний посібник. К. : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 208 с.
6. Луспеник Д. Д. Інститут дифамації і українське законодавство щодо захисту честі, гідності та ділової репутації. *Право України*. 2006. № 2. С. 62–65.
7. Федоренко В.Л. Конституційні права і свободи людини та їх гарантування й захист в Україні. Монографія. Київ: Ліра-К, 2020. 138 с.
8. Каланча І. Г. Дифамація. *Українська правнича енциклопедія* / За заг. ред. В. Тертишника, Л. Наливайко, А. Фоменка, В. Ченцова. Київ: Алерта, 2023. С. 213-214.
9. Кушнір Л. В. Забезпечення захисту честі, гідності, ділової репутації та іміджу людини в кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2016. №3. С. 183-187.

References

1. Lutskyi I. M. Spravedlyvist yak filosofsko pravova zasada ukrainskoho derzhavotvorennia: Dys... kand. yuryd. nauk: 12.00.12 / Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav Ukrainy. PhD diss. K., 2005. 192. (in Ukrainian)
2. Petryshyn O. Verkhovenstvo prava v systemi pravovoho rehuliuвання suspilnykh vidnosyn. *Pravo Ukrainy*. 2010. № 3. S. 27-29. (in Ukrainian)
3. Konstytutsiina derzhava ta prava liudyny y osnovopolozhni svobody: Ukraina ta yevropeyskyi dosvid: Monohrafiia /O. M. Vashchuk, I. O. Mazurok, V. V. Navrotskyi, M. V. Savchyn, P. A. Trachuk. Uzhhorod: Mystetska liniia, 2008. 347 s. (in Ukrainian)
4. Shutak I. D. Yurydychna tekhnika v paradyhmi verkhovenstva prava. *Problemy normotvorennia, realizatsii ta tlumachennia norm prava u svitli zahalnovyznanoho pryntsypu verkhovenstva prava: tezy dop. ta povidoml. uchasn.IV Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (m. Ivano-Frankivsk, 3–4 zhovt. 2019 r.) / za zah. red. I. D. Shutaka. Kharkiv : Pravo, 2019. S. 7-9.3. (in Ukrainian)
5. Lomzhets Yu.V. Prava liudyny ta yikh zakhyst u suchasnykh realiiakh. Navchalnyi posibnyk. K. : OLDI-PLIuS, 2020. 208 s. (in Ukrainian)
6. Luspenyk D. D. Instytut dyfamatsii i ukrainske zakonodavstvo shchodo zakhystu chesti, hidnosti ta dilovoi reputatsii. *Pravo Ukrainy*. 2006. № 2. S. 62–65. (in Ukrainian)
7. Fedorenko V.L. Konstytutsiini prava i svobody liudyny ta yikh harantuvannia y zakhyst v Ukraini. Monohrafiia. Kyiv: Lira-K, 2020. 138 s. (in Ukrainian)
8. Kalancha I. H. Dyfamatsiia. *Ukrainska pravnycha entsyklopediia* / Za zah. red. V. Tertyshnyka, L. Nalyvaiko, A. Fomenka, V. Chentsova. Kyiv: Alerta, 2023. (in Ukrainian)
9. Kushnir L. V. Zabezpechennia zakhystu chesti, hidnosti, dilovoi reputatsii ta imidzhu liudyny v kryminalnomu provadzhenni. *Pravo i suspilstvo*. 2016. №3. S. 183-187. (in Ukrainian)